

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 8 (21)

Суми – 2018

17. Шагиева Р. В. Концепция правовой деятельности в современном обществе : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Р. В. Шагиева ; Рос. акад. правосудия. – М., 2006. – 37 с.
18. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани. – М. : Прогресс, 1969. – 458 с.

**SECTION 8
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; CRIMINAL EXECUTIVE
RIGHT**

**СЕКЦІЯ 8
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

***Маланчук Петро Михайлович**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

***Рубець Едуард Євгенійович**
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

Статтю присвячено аналізу наукових підходів до визначення сутності криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля. У публікації подано поняття екологічної злочинності, а також вказано у чому полягає латентність даного виду злочину.

Вказано та детально охарактеризовано елементи, які входять у криміналістичну характеристику злочинів проти довкілля.

Досліджено теоретичні та термінологічні питання предмета посягання, як елемента криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля. Розглянуто коло об'єктів, які можуть бути предметом посягання по розглядуваній категорії злочинів. Також вказано способи вчинення та приховування даного різновиду злочину. Детально охарактеризовано слідову картину даного злочину, а також наведено класифікацію слідів, які можуть залишені на місці вчинення злочину.

Вказано важливі елементи даної характеристики – особу потерпілого та особу злочинця. Наведено наслідки, які наступають під час вчинення злочину проти довкілля.

Розглянуто проблему формування криміналістичної характеристики як системи узагальнених даних про типові ознаки кримінальних правопорушень з урахуванням зв'язків між криміналістичними елементами.

Ключові слова: криміналістична характеристика, злочини проти довкілля, сліди злочину, екозлочинець, потерпілі наслідки злочину.

Malanchuk P. M., Golovanova V. I. The pledge in the system of precautionary measures of the criminal processal legislation of Ukraine. When Ukraine became an independent country, when it started the development of a democratic and constitutional state there was a need of reforming all legislation, namely, criminal procedure. The Constitution of Ukraine guarantees to every member of society certain rights and freedoms. In the system of measures used by the state, one of the central places is occupied by the protection of human and civil rights and freedoms. Precautionary measures are actions, which are taken to prevent something unwanted taking place. A pledge is one of elements of the precautionary measures. The pledge is a bailment that conveys possessory title to property owned by a debtor (the pledgor) to a creditor (the pledgee) to secure repayment for some debt or obligation and to the mutual benefit of both parties. So, it affects the material sphere of life and does not touch other fundamental rights and freedoms and at the same time guarantees the achievement of the goal of precautionary measures. According to the activity of enforcement authorities, the pledge is applied extremely rarely. One of the reasons is the lack of development of the conceptual provisions of the implementation of this preventive measure in the context of judicial and legal reform, which determines the relevance of this study. The article analysis legal norms, with the aim of studying such issues: the notion of precautionary measures in view of the current Criminal Procedure Code, Scientific and Practical Commentary, etc.; the concept of a pledge, its contents, the procedure for the assignment. Also, the essence of the pledge is analyzed as an element of precautionary measures, according to special legal literature. The term "pledgor" is analyzed systemically, namely, who can be a pledgor and how it is regulated by the Criminal Procedure Code. The example of assignment of a mortgage in the USA is also described in the article.

Key words: precautionary measures, pledge, criminal procedure, pledgor.

Постановка наукової проблеми. Бурхливий розвиток цивілізації в останні десятиліття встановлює перед всіма країнами світу потужні екологічні виклики. Комплексне впровадження новітніх підходів у галузі охорони навколишнього середовища є невід'ємним елементом спільної цілі уряду будь-якої держави стосовно покращення якості життя своїх жителів, забезпечення процвітання майбутніх поколінь.

Наявна кризова екологічна ситуація в нашій державі істотно обумовлена небезпечними наслідками масштабної екологічної злочинності, а саме: катастрофічним погіршенням якості навколишнього середовища, що зумовлює зниження тривалості життя, збільшення рівня захворюваності та смертності; появлення зон екологічного лиха; деградації відновлюваних природних ресурсів (земель, рибних, лісових ресурсів та іншого);

виснаження невідновлюваних природних ресурсів (корисних копалин); забруднення та погіршення якості поверхневих і підземних вод, морів, атмосферного повітря; поширення радіоактивного забруднення; небезпечного забруднення продуктів харчування.

На сьогодні стан навколишнього середовища України є однією з найбільш проблемних у світі. Про це свідчить 87 позиція Україна серед 163 країн в міжнародному рейтингу екологічних досягнень (Environmental Performance Index). За даними цього рейтингу всього екологічно чистими вважаються лише 6 % території України. Більш того, статистика МВС свідчить про збільшення екологічної злочинності. Так, у 2001 році було зареєстровано – 1374 таких злочинів, у 2010 році – 2062 злочини, а в 2015 – вже 2115. Саме тому своєчасне виявлення та ефективне розслідування злочинів проти довкілля в даний час набуває першочергового значення. У той же час, судово-слідча практика відчуває потребу в сучасних методичних рекомендаціях щодо досудового розслідування такої категорії кримінальних правопорушень.

Проблемам екологічної злочинності та протидії їй в правовій літературі приділяється значна увага вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме: С.Б. Гавришем, О.Л. Дубовиком, Е.Н. Жевлаковим, Л.А. Івановою, С.А. Кніженком, А.С. Кузовкіним, В.К. Матвійчуком, В.А. Навроцьким, Е.В. Осиповою, В.А. Поповим, Б.Б. Тангієвим, Ю.Н. Туровцем, Ю.С. Шемшученком, О.А. Яковлевою та іншими вченими.

Мета статті – ґрунтовно дослідити злочини проти довкілля.

Виклад основного матеріалу. Екологічну злочинність можна визначити як соціальне явище, що має небезпечний для суспільства об'єктивно-функціональний, соціально-конструктивний характер, що проявляє себе в поведінці, забороненій кримінальним законодавством, що посягає нанавколишнє середовище або його окремі об'єкти, і створює небезпеку

біологічним основам існування людства [11, с. 96].

Злочини проти довкілля відносяться до категорії високолатентних злочинних посягань, соціальна небезпека яких, як правило, не підтверджується офіційними статистичними даними, а ґрунтується в основному на спостереженні та оцінці наслідків посягань даної категорії, тобто таких об'єктивних показників, які неможливо непомітити або приховати – деградація природного середовища, руйнування екосистем, забруднення навколишнього середовища [8, с. 120].

Криміналістична характеристика злочинів проти довкілля включає такі елементи:

- предмет посягання;
- способи вчинення та приховування злочину;
- слідова картина;
- відомості відносно потерпілих, адже ця група злочинів не стосується однієї людини, а впливає на велику кількість осіб;
- відомості відносно злочинця;
- наслідки злочину [9, с. 198].

Перший елемент злочину – це предмет злочинного посягання. Предмет посягання у злочинах проти довкілля можна охарактеризувати як екологічний об'єкт, який відзначається певним переліком матеріальних об'єктів природи (наприклад, земля, надра, атмосферне повітря, ліс, інша рослинність, тваринний світ, ландшафти та інші природні комплекси, а також людське життя та здоров'я) [4, с. 257].

Способи вчинення злочину проти довкілля проявляються у діях чи бездіяльності службових осіб або осіб, які відповідають за встановлення та експлуатацію очисних споруд або за роботу, що пов'язана із знешкодженням і транспортуванням відходів, викидів шкідливих речовин.

До способів приховування даного злочину можна віднести:

- внесення змін в документи, які засвідчують певні розпорядження відносно будівництва,

реконструкції чи експлуатації очисних споруд, введення їх в експлуатацію;

- приховання документів про заборону введення в експлуатацію очисних споруд;

- знищення слідів поломки механізмів, які регулюють скидання і викиди відходів, що забруднюють довкілля;

- ліквідація забруднень [3, с. 578].

Наступний елемент – це слідова картина злочину. Даний елемент криміналістичної характеристики зосереджує в собі сукупність слідів (матеріальних та ідеальних), адже в механізмі злочинної події беруть участь люди та речі, котрі взаємодіючи між собою утворюють ідеальні сліди, сліди-предмети, сліди-відображення, сліди-речовини. В залежності від умов, обстановки, особи-злочинця, предмету злочинного посягання, а також опираючись на емпіричний матеріал та спеціальну літературу сліди злочинів у цій сфері можна диференціювати на наступні групи:

- змістовно-інтелектуальні сліди – це сліди у документах. Особливості цих слідів, що виявляються в документах, виражаються у тому, що вони являють собою записи про початок, закінчення певних процесів, режиму роботи обладнання, його стану, ремонт.

- відпечатки рук або ніг особи, предметів одягу, взуття.

- сліди знарядь злочину (наприклад, вогнепальної зброї, знарядь лову, вибухових пристроїв, транспортування).

- сліди речовин, матеріалів, предметів, зберігання, переробки, застосування яких спеціально регламентується екологічним законодавством (радіоактивні, вибухові, отруйні, сильнодіючі речовини); сліди у вигляді радіоактивних випромінювань, абсорбованих повітряним середовищем [5, с. 288];

- сліди на тілі людини, у організмі як наслідку негативного впливу екологічних порушень;

- сліди на об'єктах рослинного та тваринного світу, природних об'єктах, в

атмосферному повітрі, водоймах, ґрунті, об'єктах сільськогосподарського виробництва;

- звукові сліди: речові (голос й мова людини) й неречові (різні звуки, що видають люди, тварини або різноманітні об'єкти). Якщо речові дані деколи використовуються під час досудового розслідування, то неречові дані ніколи не беруться до уваги слідчими [5, с. 289].

Особа потерпілого теж є важливим елементом даного злочину. До таких осіб можна віднести усіх людей, які потрапили у сферу зараження навколишнього середовища хімічними, фізичними, біологічними викидами, що порушують нормальний екологічний баланс, який покликаний забезпечувати життєздатність людей і тварин. Викиди у навколишнє середовище можуть спричинити масове отруєння та загибель людей, а також інші шкідливі наслідки [2, с. 834].

Особа злочинця є головним елементом у будь-якій криміналістичній характеристиці злочинів. У комплексі рис злочинця як елемента криміналістичної характеристики мають бути включені усі ознаки, придатні для висунення обґрунтованих версій, визначення ефективних шляхів та методів встановлення, розшуку і викриття винного. Деякі з цих ознак мають не лише кримінально-правове значення (наприклад, попередня судимість), але і переважно криміналістичне, адже використовуються для розкриття та розслідування злочину (наприклад, «почерк» злочинця). Конкретний зміст даного елемента криміналістичної характеристики визначається набором ознак особистості, специфічних для осіб, які вчиняють злочини даного виду та істотних для успішного розслідування. До таких ознак можуть бути віднесені: соціальні ознаки, які включають в себе – соціальний стан, освіту, расово-етнічну приналежність, сімейний стан, професію; психологічні риси – світогляд, переконання, знання, навички, звички, емоції, почуття, темперамент; фізіологічні риси – анатомічні

тафункціональні ознаки, біохімічні особливості крові, слини, поту; біографічні риси – збір, аналіз даних про життєвий шлях людини як особистості і суб'єкта діяльності; демографічні [10, с. 139].

Таким чином, криміналістична характеристика особистості злочинця повинна презентувати людини як соціально-біологічну систему, властивості та ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі і використовуються для розкриття та розслідування злочинів. Зазвичай суспільство ідентифікує злочинця як особистість асоціального типу, маргінала, який живе за своїми законами, в своєму світі (у нього є своя етика) [6, с. 35].

У практиці розслідування злочинів проти довкілля вчені охарактеризували такого злочинця наступним чином: зайняття професійною (або службовою) діяльністю, наслідки якої умисно або з необережності можуть бути шкідливими для навколишнього середовища, в якій перебуває людина; захоплення, пов'язані з природою (полювання, риболовля, колекціонування природних предметів); обізнаність про закономірності фізичних і біологічних явищ, які можуть бути використані злочинними намірами; психофізіологічна здатність до здійснення діянь, які завдають шкоди природному середовищу; відсутність екологічних знань [1, с. 78].

Типову модель екологічного злочинця (екозлочинця) – це людина (чоловік), у віці від 20 до 55 років, частіше за все з середньою освітою, безробітний або працюючий на тимчасових роботах (за винятком службових осіб), одружений, може бути як жителем міста, так і села, що має на

своєму утриманні утриманців, без явно виражених дефектів свідомості, зосереджений на вчиненні одного або декількох видів злочинів проти довкілля і здатний передбачати результати своєї діяльності завдяки спеціальній професійній підготовці, життєвому досвіду, але ігнорує важливість охорони навколишнього природного середовища за рахунок віднесення цієї проблеми до розряду другорядних [6, с. 37].

Ще один елемент криміналістичної характеристики – це наслідки. Наслідки злочинів проти довкілля можуть проявлятися у вигляді: екологічного забруднення значних територій; загибелі людей; негативного впливу на здоров'я людей, рослинний або тваринний світ; підвищеній екологічній небезпеці для здоров'я; підвищеної екологічної небезпеки для довкілля; оголошення в місцевості надзвичайної екологічної ситуації; масового захворювання людей; масової загибелі об'єктів тваринного чи рослинного світу; істотної шкоди навколишньому середовищу; інших тяжких наслідків. Виокремлення наслідків як самостійного елемента криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля дозволяє більш повно охарактеризувати криміналістичну особливість розглядуваних злочинів [7, с. 54].

Висновки. Таким чином, криміналістична характеристика злочинів проти довкілля – це структурна частина методики розслідування, що являє собою побудовану на основі наукового узагальнення криміналістичної практики модель злочину, яка складається з системи криміналістично значущих для його розкриття елементів.

Література:

1. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: Монографія. – К. : Атіка, 2008. – 176 с.
2. Криміналістика : курс лекцій / І. І. Когутич. – Київ : Атіка, 2008. – 888 с.
3. Криміналістика : підручник / [Берназ В. Д. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 665 с.
4. Одерій О. В. Предмет посягання як елемент криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля: окремі питання / О. В. Одерій // Ученые записки

Таврическогонаціональногоуніверситетаім. В. И. Вернадского. Серия. : «Юридические науки». – 2013. – Том 26 (65). – № 1. –С. 255-259.

5. Одерій О. В. Типова слідова картина по злочинам проти довкілля / О. В. Одерій // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 4. – С. 287-289

6. Одерій О. В. Расследованиепреступленийпротивокружающейсреды: криминалистическая характеристика личности преступника / О. В. Одерій // LEGEA ŞI VIAȚA. – 2013. – № 12. – С. 34-38.

7. Одерій О. В. Наслідки як елемент криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля / О. В. Одерій // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. - 2013. - Вип. 13. - С. 53-62.

8. Полищук Г. С. Состояние и тенденцииэкологическойпреступности в Украине / Г. С. Полищук, Е. В. Мельник // ВестникКиевскогонаціональногоуніверситетавнутреннихдел. – 2009. – № 4. – С. 120-126.

9. Сабадаш В. П. Криміналістика : навч. посіб. / В. П. Сабадаш, М. М. Ларкін - К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 228 с.

10. Сервецький І. В. Використання-біографічного методу для дослідження індивідуальних якостей людини / І. В. Сервецький, О. М. Юрченко, В. В. Редька // Наука і правоохорона. – 2010. – №4 (10). - С. 138-141.

11. Турлова Ю. Криминологическая характеристика экологической преступности в Украине / Ю. Турлова // LEGEA ŞI VIAȚA. – 2015. – № 5. – С. 94-99.